

Halina Nakonieczna-Kisiel*

Uniwersytet Szczeciński

**ŁUKASZ AMBROZIAK, WARTOŚĆ DODANA W HANDLU
ZAGRANICZNYM NOWYCH PAŃSTW
CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ,
OFICyna WYDAWNICZA SGH, SZKOŁA GŁÓWNA
HANDLOWA W WARSZAWIE, WARSZAWA 2018, SS. 227**

W literaturze przedmiotu tendencje w handlu zagranicznym analizowano wykorzystując przede wszystkim tradycyjne statystyki, w których obroty liczone były wielokrotnie. W warunkach globalizacji i rozwoju procesów fragmentaryzacji produkcji zlokalizowanej w różnych krajach, tradycyjna metoda brutto nie odzwierciedla rzeczywistych zmian w wartości, strukturze geograficznej, rodzajowej i bilansie handlowym uczestników międzynarodowej wymiany towarów i usług. Świadczą o tym badania Łukasza Ambroziaka, który oszacował te zmiany/tendencje dla 10. nowych państw członkowskich UE (NPC), zarówno według wartości brutto, jak i dodanej. Wynika z nich, że między wymienionymi elementami wymiany z zagranicą istnieją wyraźne różnice w obu ujęciach. Z tego względu recenzowana praca zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ wypełnia istniejącą lukę w polskiej literaturze na ten temat. Ponadto może przyczynić się do dalszych badań nad weryfikacją pozycji innych państw lub ich grup w handlu międzynarodowym według wartości dodanej, a nie dotychczasowej brutto.

Opracowanie składa się z pięciu rozdziałów logicznie ze sobą powiązanych. W każdym zachowany został jednolity styl analizy – rozważania rozpoczynają się

* Adres e-mail: hakisiel@wp.pl

od krótkiego wprowadzenia w zakres badań, następnie zawierają prezentację wyników, a kończą syntetycznym podsumowaniem. Dzięki temu tekst jest uporządkowany i zrozumiały dla czytającego, zwłaszcza, że autor przedstawia wiele pojęć, wskaźników, modeli, którym towarzyszą bardzo liczne dane statystyczne.

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczno-metodyczny. Autor przedstawia w nim najpierw istotę tablicy przepływów międzygałęziowych produkcji w gospodarce krajowej, a następnie jej wykorzystanie w gospodarce światowej z uwzględnieniem strumieni eksportu i importu. Różnice między tymi tablicami w doskonały sposób wyjaśnia za pomocą odpowiednich schematów. Charakteryzuje też sześć baz danych, które zawierają międzynarodowe tablice przepływów międzynarodowych i różnice między nimi. Takie ujęcie pozwala czytelnikowi zorientować się jaka jest jakość i wiarygodność badań, ich zakres geograficzny, branżowy oraz czasowy, w zależności od przyjętej bazy. Wreszcie Autor przedstawia sposób wykorzystania tablicy przepływów międzygałęziowych do pomiaru zmian w eksporcie i imporcie NPC. Jest to najtrudniejsza część pracy, szczególnie dotycząca mechanizmu powiązań między nakładami i wynikami, współczynników odnoszących się do udziału w globalnych łańcuchach wartości oraz dekompozycji salda obrotów handlowych według komponentu wartości dodanej. Wymienione zagadnienia wymagają bowiem znajomości budowy modeli matematycznych i umiejętności ich interpretacji. W końcowej części tego rozdziału Łukasz Ambroziak dokonuje przeglądu dorobku naukowego poświęconego wartości dodanej w handlu międzynarodowym. Stosując porządek chronologiczny, omawia osiągnięcia w tym zakresie zarówno badaczy zagranicznych, jak i polskich. Rozważania są klarowne, wynika z nich jednoznacznie, że badaczy polskich było zdecydowanie mniej niż zagranicznych, ponadto, że badania dotyczyły głównie krajów Azji oraz Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Z 10. NPC gruntownej analizie poddane zostały Czechy, Polska, Słowacja i Węgry. Stanowiło to dla Autora doskonałą przesłankę, by zająć się kompleksową analizą handlu zagranicznego według wartości dodanej całej grupy NPC, która przystąpiła do UE w 2004 roku.

Problemom tym poświęcił rozdział drugi, w którym przedstawił tendencje w wartościach eksportu i importu towarów i usług, w ich strukturze geograficznej i rodzajowej obrotów oraz saldzie wymiany bilateralnej, wykorzystując w tym celu zarówno tradycyjne statystyki handlowe, jak i statystyki wartości dodanej. Nie sposób w krótkiej recenzji przedstawić wszystkich otrzymanych w tym rozdziale

wyników badań, bo ich zakres był bardzo szeroki. W większości NPC eksport i import według wartości brutto był większy niż według wartości dodanej. Podobne tendencje odnotowano w strukturze geograficznej i towarowej obrotów, zwłaszcza produktami średniowysokiej i wysokiej techniki oraz w bilateralnym saldzie obrotów, natomiast odwrotne w usługach. Zdaniem Autora ich przyczyną były silne powiązania towarowo-inwestycyjne związane z wymianą dóbr pośrednich w ramach fragmentaryzacji produkcji realizowanej za pomocą zagranicznych inwestycji bezpośrednich. W usługach zaś wyższy udział w handlu brutto niż w ujęciu wartości dodanej wynikał z mniejszego ich umiędzynarodowienia wskutek wliczania wielu świadczeń do wartości towarów.

Niewątpliwym walorem tego rozdziału jest jego klarowność oraz odpowiednie zilustrowanie wyników badań za pomocą podobnie zestawionych tabel i wykresów, co umożliwia porównanie różnic w handlu zagranicznym w ujęciu brutto i wartości dodanej między analizowanymi NPC, ich partnerami oraz kategoriami dóbr i usług.

W trzecim rozdziale pracy przedmiotem rozważań była analiza pozycji NPC w globalnych łańcuchach wartości, czyli innymi słowy próba odpowiedzi na pytanie „w jakim stopniu eksport danego kraju jest zintegrowany ze światowym systemem produkcji?” (s. 95). Bardzo dobrze zostały więc omówione powiązania badanych krajów z zagranicznymi dostawcami dóbr pośrednich niezbędnych do produkcji przeznaczonej na eksport (tzw. powiązania w tył łańcucha wartości) oraz z zagranicznymi odbiorcami ich dóbr pośrednich, które wykorzystywane są do produkcji przez inne kraje (tzw. powiązania w przód łańcucha wartości). Ambroziak dokonał ponadto pogłębionej analizy przyczyn tych powiązań, akcentując wpływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich, odległości od końcowego odbiorcy oraz liczbę etapów produkcji, zarówno w odniesieniu do poszczególnych krajów jak i wybranych działów gospodarki. Sformułowane wyniki wyraźnie wskazują, które kraje NPC wyspecjalizowały się w importochłonnej produkcji dóbr finalnych, generujących najmniej wartości dodanej (Czechy, Węgry, Słowacja), natomiast eksportują najwięcej wartości dodanej wytworzonej na ich terytorium (Rumunia). Miejsce Polski w globalnym łańcuchu wartości nie napawa zatem optymizmem.

Kolejny, czwarty, rozdział ma również charakter empiryczny, ponieważ został poświęcony analizie pozycji konkurencyjnej NPC w ich handlu dobrami i usługami. Do jej oceny Autor wykorzystał dwa mierniki: saldo obrotów handlowych oraz wskaźnik ujawnionych przewag komparatywnych (RCA). Obliczono je w ka-

tegoriach brutto i wartości dodanej dla produktów przetwórstwa przemysłowego (niskiej, średnioniskiej, i średniowysokiej techniki), usług (transportowych i telekomunikacyjnych, biznesowych, niehandlowych usług rynkowych i usług nierynkowych) oraz pozostałych dóbr i usług (produktów rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybołówstwa, górnictwa i usług komunalnych, budownictwa). Jakby zakres badań był za mały, Autor porównał jeszcze wskaźniki RCA analizowanej grupy państw z osiąganymi na rynkach UE-15, NPC-13, oraz państw trzecich. Mimo tego, przegląd mierników ma charakter kompletny i jest dobrze zinterpretowany. W konkluzji Ambroziak stwierdza, iż zgadza się z poglądami innych autorów, „że ocena pozycji konkurencyjnej z wykorzystaniem statystyk w kategoriach wartości dodanej jest bardziej miarodajna niż ocena na podstawie tradycyjnych statystyk” (s. 154), gdyż wskazuje, w jakim stopniu kraj konkuruje z innymi w przetwórstwie przemysłowym, a nie w wytwarzaniu produktów finalnych.

Ostatni, piąty rozdział pracy ma charakter metodyczno-empiryczny. Autor analizuje w nim czynniki wpływające na rozmiary i kierunki handlu zagranicznego NPC Unii Europejskiej. Czynniki te zostały odzwierciedlone za pomocą dwóch modeli grawitacyjnych: w wersji podstawowej z trzema zmiennymi objaśniającymi (PKB kraju eksportującego, PKB kraju importującego, odległość geograficzna między stolicami krajów handlowych) oraz w wersji rozszerzonej z pięcioma zmiennymi (różnice w wielkości PKB między krajami handlującymi, różnice w ich PKB *per capita*, wartość skumulowanych zagranicznych inwestycji bezpośrednich, wspólna granica, przynależność do preferencyjnego ugrupowania handlowego). Z otrzymanych wyników estymacji wynika, że oba modele w większym stopniu wyjaśniały strumienie handlu mierzonego wartością dodaną niż wartością brutto, ponadto ich dopasowanie w eksporcie w obu ujęciach było również lepsze niż w imporcie.

W końcowej części rozdziału dr Ambroziak porównał otrzymane wyniki z badaniami innych autorów, w których wykorzystano metody ilościowe w analizie czynników wyjaśniających kształtowanie się obrotów handlowych w ujęciu brutto i wartości dodanej. Stwierdził wprawdzie ograniczoną ich porównywalność, ale wyjaśnił przyczyny tego stanu rzeczy, z którymi trudno się zgodzić.

Podsumowując, recenzowaną pracę oceniam bardzo wysoko. Stanowi ona oryginalne opracowanie z zakresu metod pomiaru zmian handlu zagranicznego według wartości dodanej, bardzo starannie przemyślane i przygotowane. Niewątpliwym walorem jest bardzo rzetelne udokumentowanie rozważań nie tylko zagraniczną li-

teraturą przedmiotu, ale również najnowszą krajową, licznymi syntetycznymi tabelami i wykresami oraz aneksem z 15. rozbudowanymi tabelami. Monografia została napisana poprawną i zrozumiałą polszczyzną, co szczególnie należy cenić w przypadku tak szerokiego ujęcia badanej problematyki.

Praca Ambroziaka (jak niemal każda!) nie jest jednak pozbawiona pewnych niedociągnięć. Dotyczy to głównie powtórzeń, które znajdują się we wstępie, w poszczególnych rozdziałach, a zwłaszcza w zakończeniu i wnioskach (przy czym te ostatnie są jak najbardziej prawidłowe). Chodzi głównie o charakterystykę baz danych i przenoszenie treści z podsumowań każdego rozdziału do zakończenia. Zakończenie zyskałoby też na wartości, gdyby autor – zamiast powtórzenia struktury pracy – przedstawił w nim odpowiedzi na postawione we wstępie pytania badawcze. Świadczyłyby to o ich weryfikacji na podstawie osiągniętych wyników badań.

Przedstawione uwagi w żadnej mierze nie podważają bardzo wysokiej merytorycznej oceny pracy. Stanowi ona bardzo cenny wkład zarówno do teorii ekonomii i międzynarodowych stosunków gospodarczych, jak i praktyki. Wskazuje bowiem na inną, bardziej obiektywną metodę pomiaru handlu międzynarodowego i jej skutki dla pozycji krajów w nim uczestniczących. Z pracą Ambroziaka powinni zapoznać się studenci różnych kierunków studiów ekonomicznych, zwłaszcza międzynarodowych stosunków gospodarczych, gdzie praca ta powinna być wręcz lekturą obowiązkową.